

a nových radikálních představ o společnosti. ČAF se v této době zaměřil také na civilní filmové festivaly doma i v zahraničí a na televizní vysílání. Programovým experimentováním s filmovým jazykem vědomě docházelo jak ke kritice armády, tak i československé politiky, což byl podle ČAF způsob, jak se co nejlépe přiblížit generaci, která byla s armádou vždy úzce spjata, tedy mládeži ve věku 18 až 24 let. Tato generace byla také generací nové vlny, přičemž mnozí její významní představitelé prošli ČAF směrem k československému filmu na Barrandov. Za vznikem společensky kritických a originálních filmů v šedesátých letech samozřejmě nestál jen armádní film. Nicméně fakt, že řada budoucích režisérů prošla experimentálním prostředím armádního filmu, nás nutí k hledání kořenů nové vlny i zde.

V rámci pražského jara vznikl osobitý mód experimentálního nonfiktivního filmu, který čerpal z decentralizace a značné autonomie, které ČAF měl díky svému nezařazení do znárodnování kinematografie. Studio vyrábělo filmy na zakázku jak pro armádu, tak pro jiné klienty. Rok 1968 znamenal díky takřka neexistující cenzuře, rozsáhlým finančním zdrojům a administrativní podpoře poměrně velkou tvůrčí svobodu. Svým pojetím byly filmy vzniklé v této době v ČAF tím nejradikálnějším, co v poválečné kinematografii vzniklo. Po pražském jaru pak přišla rychlá normalizace, která znamenala jak personální čistky, tak i jiné směřování ČAF.

Slabinou titulu je z mého pohledu zcela chybějící závěr. Autorka sice v Epilogu popisuje, co se stalo s ČAF po roce 1968, ale chybí zde kapitola, která by shrnula její myšlenky a závěry, ke kterým došla. A také uceleně odpověděla na otázku, jak bylo možné v rámci československé armády vytvářet filmy, které ji ve své podstatě zesměšňovaly a kritizovaly? Kniha je i tak velkým přínosem pro dějiny československé kinematografie 20. století. Na rozdíl od ostatních knižních titulů se nevěnuje produkci vzešlé z Československého státního filmu, ale zcela specifické výrobní skupině. Tím, že ČAF stál mimo mainstreamovou filmovou tvorbu, byl možný jeho odlišný a možná i „svobodnější“ vývoj.

Eliška Přeborovská

Guy MAYFIELD, *Život a smrt v bitvě o Británii. Zápisky kaplana RAF Guye Mayfielda*, ed. Carl Warner, Praha, Karmelitánské nakladatelství, 2022, 287 s., ISBN 978-80-7566-251-4

V edici Karmelitánského nakladatelství s názvem *Osudy* vyšel překlad deníkových záznamů jednoho z účastníků bitvy o Británii; originál vydalo Imperiální válečné muzeum v Londýně.¹ Zdrojů týkajících se výzkumu a dokladů rezonance druhé světové války a bitvy o Británii ve veřejném prostoru máme k dispozici velké množství. Pohled člověka nazývaného mezi vojáky *padre* nabízí částečně obdobné, částečně poněkud jiné důrazy. Zápisky psal anglikánský duchovní, otec dvou dětí, žurnalista a autor náboženské literatury Guy Mayfield (1905–1976). O jejich zveřejnění měl zájem, stalo se tak s časovým odstupem přičiněním jeho syna Pierse Mayfielda a editora

¹ Guy MAYFIELD, *Life and Death in the Battle of Britain*, ed. Carl Warner, London 2018.

z Imperiálního válečného muzea, historika Carla Warnera, jenž v úvodu poznamenává: „Záznamy nabízejí bohatý vhled do mysli muže, který obrovským, byť opomíjeným dílem přispěl k vítězství“ (s. 12).

Deník zahrnující období od 12. prosince 1939 do 2. prosince 1941 vznikl z větší části na základně Královského letectva v Duxfordu bezprostředně po popisovaných událostech; pozdější, někdy poměrně rozsáhlé autorovy poznámky jsou v textu odlišeny kurzívou. Guy Mayfield se ve své pozici setkával s příslušníky RAF od úrovně velení až po mužstvo jako duchovní, přítel, konzultant, důvěrník, emisar. Sdílel každodenní chod stanice a její obyvatelé jej vyhledávali k rozhovorům. Ve svých vyjádřeních zůstává k sobě a ostatním (i dalším duchovním) velmi otevřený, avšak nikoli indiskrétní. Pastorační činnost dále zahrnovala například slavení liturgie a modlitby během nástupů, ale také pohřby a písemnou i osobní komunikaci s pozůstalými. Delikátní postavení v náročných situacích se projevuje rovněž v deníku a prožívaný zvláštní čas vyjadřuje jeho autor různě, například v zápise k 21. březnu 1940: „V civilizovanějších dobách by to byl Zelený čtvrtek“ (s. 70).

Zároveň se Guy Mayfield zabýval administrativou (například výkazy o spotřebě benzínu), korespondencí, vyvoláváním fotografií či obnovou márnice. Letci oceňovali jeho osobní přístup, možnost hovořit upřímně (intimní témata nevyjímaje), ale také třeba kaplanovu přítomnost na letové dráze při nočních létání. A jistě také ochotu vstoupit do letounů při různých klidných přeletech, k nimž se v deníku vrací s neskrytým obdivem k létání: „V zadní střelecké věži jsem prožil velice nepohodlné a zábavné chvíle“ (s. 233). V případě potřeby letadlo řídil.

S postupující válkou v Evropě a očekávaným otevřeným konfliktem nad Spojeným královstvím a posléze v jeho průběhu se zápisky stávají pochmurnějšími, „protože je až moc duší, za které se musíme modlit a na které musíme pamatovat“ (s. 160). Probleskují do nich mimo jiné nereálná očekávání veřejnosti od RAF, obavy letců zahrnující též poválečné vyhlídky, v rozličných variantách se vrací témata napětí a možnosti blízké smrti. Kaplan se vyrovnává se ztrátou přátel, úlohou toho, kdo má šířit a udržovat dobrou náladu, a sám sebe označuje za „(pře)tlakový ventil“. Zmiňuje také zemřelé a nezvěstné piloty a při těchto příležitostech na ně vzpomíná.

Mikrosvět Duxfordu se v deníku stále více propojuje s velkými dějinami a velkými, palčivými otázkami: „Nesnesu pomyslení na to, že ty kluky postřílejí, jako že většině z nich se to stane. Jsou na mě tak hodní a tolik mi pomáhali od chvíle, kdy jsem jako zelenáč poprvé vstoupil do jejich světa. [...] Kolik se jich vrátí? A kteří? Ani veškeré moje modlitby je v oblacích neudrží“ (s. 110). Guy Mayfield hovoří o svých modlitbách za vojáky, oběti války a jejich rodiny, o návštěvách zraněných pilotů. V těchto pasážích se také pro vyjádření svých pocitů častěji obrací k citacím a parafrázím z bible. Váží si každé dovolené a možnosti setkání s rodiči či s manželkou, sděluje své pocity z očekávání a narození potomka anebo stěhování. Nadále řeší záležitosti související s chodem stanice, například sázky v jídelně anebo dostatečné množství spánku pilotů.

Život na základně včetně pobožností a snah o kulturní program také stále narušují varování před bombardováním. Nálety se ostatně stávají běžnou realitou, autor vícekrát navštěvuje „strašidelný a ponurý“ Londýn. Bohoslužby probíhají ve „vojenské boudě“, „která se používá jako staniční kostel, protože je to pohodlnější

a bezpečnější — nestojí na provozní straně stanice“ (s. 163). V líčení se samozřejmě nejednou objeví vtípné či tragikomické vsuvky a zážitky, například návštěva královského páru na základně a opožděné dodání vyznamenání (s. 194) anebo výlety s piloty. Rovněž zde nacházíme poznámky působící jako představy o „slušném světě“, vyhlíženém po válce (s. 153), a jakési záznamy vnitřních monologů, meditací (například s. 253–255). Postupem času a v důsledku odloučení od původně poznaných pilotů pociťuje Guy Mayfield potřebu odejít na jiné místo; velení jej následně bez jeho přičinění odesílá na Gibraltar.

Kniha českému čtenáři nabízí kromě vhledu do každodenního života RAF také dva specifické přínosy: drobné zmínky o českých vojácích a zprostředkované setkání s vojenským kaplanem z masa a kostí. V první rovině nacházíme spíše detaily — úspěchy českých letců, případně stručné poznámky k některým historickým aktérům:² označení Karla Janouška za „dábelsky vyhlížejícího Čecha“ (s. 169) či osobní setkání s Edvardem Benešem (s. 236), ale také náznaky kulturních rozdílů: „A taky jsme si povídali s Belgičany, kteří byli neobyčejně milí, a ne tak cizí jako naši Češi, kteří jsou jinak taky milí“ (s. 159).

Zadruhé se zde zájemce může seznámit s opravdovým vojenským kaplanem a jeho vnitřním světem, nikoli karikaturou a záměrně deformovanou podobou, jež si v obecném povědomí udržuje jistý vliv.³ Kaplan s vysokou hodnotí přistupuje k vojákům s úctou a nevyděluje se: dokáže s nimi pít čaj, hrát squash či šipky, navštívit restauraci (poznámky o konzumaci alkoholu a souvisejících situacích se objevují často), zajít do kina, organizovat sportovní aktivity včetně boxerského zápasu, po skončení bohoslužby připravovat s pilotem sendviče. Neváhá hovořit o radosti z řízení auta a motorky, únavě, potíží se soustředěním na přípravu kázání, odmítá přístup velitelky WAAF, která „hodlá WAAF řídit jako nedělní školu“ (s. 72). Srozumitelnost deníku ovšem neznamena, že jde o nekritickou obranu a že kaplan z knihy vychází s gloriolou bezchybnosti. Pisatel nejen projevuje názory, přiznává slabost, stesk, vypětí a náročné úsilí o uchování křesťanské naděje, ale třeba také fakt, že si v rozporu s předpisy a Ženevskou konvencí opatřil zbraň kvůli obavám z německých parašutistů a kvůli kolujícím zkazkám.

Při četbě a práci s knihou musíme vzít na vědomí, že nejde ani o odbornou publikaci, ani o standardní deníkovou edici. Editor anglického vydání Carl Warner ve vydavatelské poznámce vysvětluje, že se přiklonil k minimalistickému pojetí a český překlad mu odpovídá, navíc v intencích podtitulu edice *Osudy: „Životy a svědectví křesťanských osobností“*. V závěru pak odkazuje k souvisejícím anglickojazyčným titulům. Úvodní pasáže, životopis pisatele a výkladové poznámky tak skutečně zůstaly omezeny na minimum, přestože některé reálie (například teologické a technické) by si v českém vydání zasloužily podrobnější, respektive alespoň nějaké vysvětlení.

Obdobný problém nastává u identifikovatelných historických aktérů. Některé přezdívkové odkazy dnes rozluštíme jen obtížně, mnohde se ale doplnění biografic-

2 Viz s. 137, 138, 141, 142, 144, 146, 147, 153, 156, 159, 168, 185, 203, 211, 213, 261.

3 K domácí duchovní službě a příběhům reálných českých vojenských duchovních viz výzkumy Martina Flosmana.

kých údajů a třeba jen heslovitého medailonku přímo nabízelo. Čtenář také zůstává v nejistotě ohledně počtu kaplanů u perutě a rozdělení jejich rolí. Nenalzáme zde ani jmenný rejstřík, byť by práci s textem značně usnadnil. V uvedených případech může deník sloužit jako zajímavé doplnění údajů získaných z jiných zdrojů, nevšední pohled do života letců RAF. Česká varianta knihy se mohla od předlohy vzdálit i v dalších aspektech, překladatel například nesprávně užívá velká písmena u názvů všech typů letadel. Mimochodem: knihu doplňují fotografie s popisky, přičemž na obálce není zachycen kaplan, nýbrž oblíbený velitel Brian Lane a další dva letci, Guye Mayfielda nacházíme na s. 11.

Dne 31. prosince 1940 duxfordský duchovní píše: „Ani na okamžik nepochybují o tom, že válku vyhraje. Ale nemohu taky pochybovat o tom, že budeme trpět a že k zemi půjdou veselí a dobří lidé“ (s. 188). Záznamy válečného deníku se všemi specifiky tohoto typu pramene umožňují nahlédnout do autentického prožívání a vesměs okamžité reflexe válečné zkušenosti historického aktéra. Především jsou však osobním svědectvím o tom, jakými různými formami byl kaplan Guy Mayfield — prožívající boj a klid, veselí i truchlení téměř zároveň — svému okolí k dispozici.⁴ V zápise o smrti jednoho z letců při výcviku pokračuje: „Bylo třeba o tom napsat příbuzným. Večer byla v poddůstojnické jídelně divoká tancovačka. Netančil jsem, ale bavil jsem se s každým, kdo měl zájem, a postával u baru“ (s. 44). Vojáci za ním skutečně přicházeli, takže po čtvrtroce v Duxfordu říká: „Mám tu hned několik zaměstnání a na čas mi vystačí. S letci se dá mluvit snadněji než kdy dřív. Zbavili se ostychu. A sami od sebe přicházejí a povídají si. Přesně tak jsem to chtěl“ (s. 98).

Michal Sklenář

Jan ŠIMEK – Martina HALÍŘOVÁ, *Škola a válka. Branná výchova v české škole, Praha, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 2021, 219 s., ISBN 978-80-86935-56-0*

Dějiny školství představují rozsáhlé badatelské pole, ve kterém lze zkoumat značné množství témat. Stejně tak je tomu i s vojenskými dějinami. Existuje však jedno téma, v němž se obě tyto oblasti setkávají, a tím je branná výchova. Co si pod tímto pojmem představit a jak byl zapojován do českého školství — to je jádrem publikace *Škola a válka* s podtitulem *Branná výchova v české škole*.

Knih je produktem již dosti bohaté vydavatelské činnosti Národního pedagogického muzea a knihovny Jana Amose Komenského, jehož jsou oba autoři — Jan Šimek a Martina Halířová — zaměstnanci. K tvorbě textu měli autoři k dispozici značné množství obsáhlého a velmi zajímavého materiálu a pramenů, ze kterých také náležitě a velmi podrobně vycházeli. Oba autoři se odborně věnují právě historii školství; jméno Martiny Halířové jsme mohli zaregistrovat například ve spojení s Milenou

⁴ Deník zachycuje pouze jediný případ otevřeného odmítnutí úlohy kaplanů, konflikt vyvolaný poznámkou důstojníka, „že kaplani by teď byli užitečnější v továrnách“ (s. 274).